



СЕКЦІЯ 5. СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

УДК 37801634(043)
DOI 10.32999/ksu2413-1865/2019-88-28

**АНАЛІЗ ВЗАЄМОДІЇ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ**

Літяга Інна Володимирівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри соціальних технологій
Житомирський державний університет імені Івана Франка
innalet@ukr.net
orcid.org/0000-0002-3263-9613

У статті розглянуті теоретичні та практичні аспекти соціальної роботи. Охарактеризовані теорії соціальної роботи та їх поєднання із практичною діяльністю, а також на основі законодавчої бази України проаналізовано можливості їх запровадження.

Соціальна робота є показником розвитку будь-якої країни. Практична діяльність не може здійснюватись без теоретичного підґрунтя. Якщо враховувати теоретичний підхід в соціальній роботі, то необхідними є знання різних теорій. Основними ж формами, які використовують в соціальній роботі є індивідуальна та групова. При використанні індивідуальних і групових форм роботи необхідно керуватись Законом України «Про соціальні послуги», враховуючи саме те, ким надаються дані послуги.

Основними формами надання соціальних послуг в Україні є матеріальна допомога та соціальне обслуговування, які ґрунтуються на певних принципах.

Основою групової соціальної роботи є різні класифікації моделей, а саме: зміна поведінки, групи спільної діяльності, самокеровані групи, соціальні, освітні групи.

На сьогодні поширеними є три підходи у груповій соціальній роботі: лікувальна модель, модель взаємодопомоги, модель потенційного групового середовища.

Сфера надання соціальних послуг в Україні складається з державного та недержавних секторів. У Європі та в усьому світі соціальна робота передбачає зосередження на роботі груп самопомоги та самоуправління.

На макрорівні моделі роботи в малих соціальних групах передбачають: розвиток мікросоціального середовища, соціальної дії, організацію мікросоціального середовища, утворення малих соціальних груп, роботу з малими соціальними групами феміністичного напрямку, антирасистського спрямування, адміністрування соціальної роботи.

Однією з визнаних теорій у світі є сімейна терапія, яка передбачає індивідуальну роботу з дитиною та родиною в цілому.

Згідно Закону України «Про охорону дитинства» головним завданням у нашій країні є проживання й виховання дитини в рідній сім'ї. Держава бере на себе відповідальність щодо захисту категорій дітей та сімей, які визначені у Законі України «Про охорону дитинства».

Соціальна робота має охоплювати всі групи клієнтів (дорослі, діти), враховуючи законодавство України та наукову складову в даному напрямку дослідження.

Ключові слова: соціальна робота, соціальний працівник, соціальні послуги, теорії соціальної роботи, соціальне обслуговування, соціальні служби.



ANALYSIS OF THE INTERACTION OF THEORY AND PRACTICE OF SOCIAL WORK IN UKRAINE AND ABROAD

Litiaha Inna Volodymyrivna,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Social Technologis
Zhytomyr Ivan Franko State University
innalet@ukr.net
orcid.org/0000-0002-3263-9613

The article determines the relevance of social work in society and the significance of its role in the combination of theory and practice. An analysis of research in the field of social work by prominent scholars has been carried out.

The purpose of the article is the interrelation of theory and practice in social work and the combination of individual and group forms of work. In Ukraine, individual and group forms of work are implemented in accordance with the Law on Social Services. Social assistance in Ukraine is provided by social services, the purpose of it is to help people who are in difficult living conditions.

Today there are different theories of social work: general, eclectic, traditional, humanistic, socially oriented, the theory of crisis socialization, of behavioral changes, medical, environmental, psychotherapeutic and others.

In social group work three models are widespread – it is a therapeutic, socially oriented and model of mutual assistance, as well as work in groups, which provides a model of the potential development of a social environment that promotes the personal growth of clients.

As for the medical model, the work is carried out at the place of residence of the client, in rehabilitation centers and other institutions. The model of mutual assistance in Ukraine involves providing social services to people with alcohol, drug addiction and other categories of clients. The socially oriented model is aimed at problems in education, public self-governance, the problems of internally displaced persons and others. Social services are provided in our country by state and non-state sectors.

Malcolm Payne considers various models of social work in small social groups and at the macro level, which have a practical solution, based on theoretical knowledge.

The article also emphasizes the importance of family therapy, which is aimed at working with different family categories. It is important to involve a multidisciplinary team in providing social services.

Social work, both individual and group work, should cover all the client groups and take into account and analyze the various theories of social work that must be implemented in practice.

Key words: *social work, social worker, social services, theories of social work, targeted social services.*

Постановка проблеми. Соціальна робота є механізмом розвитку кожного суспільства. Головне у соціальній роботі – поєднання теорії та практики, що має на меті її застосування, взаємну відповідність та її визнання. Більшість соціальних працівників не визнають теоретичних підходів до практичної діяльності, оскільки у своїй професійній діяльності застосовують певні (реальні для певної ситуації) форми реалізації поставлених завдань. Але, якщо керуватися Законом України «Про соціальні послуги», то зрозуміло, що необхідне поєднання теорії та практики соціальної роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У процесі написання статті нами проаналізовані дослідження Ю. Борисової, М. Лукашевича, І. Мигович, М. Пейна, Т. Семигіної й ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Основним є поєднання світових теорій і практики в закладах соціальної сфери України.

Мета статті – аналіз поєднання теорій соціальної роботи, які є основою застосу-

вання їх на практиці, що є суттєвим і важливим на даний час в Україні щодо роботи з різними категоріями клієнтів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фахівці у сфері соціальної роботи, які практикують індивідуальну і групову форми роботи, мають можливість використання різних теорій.

Індивідуальна соціальна робота – це один із варіантів організації взаємодії соціального працівника із клієнтом, спрямованої на вирішення його проблем. Основною ознакою індивідуальної соціальної роботи є кількість її учасників. Її видами є робота фахівця з окремою людиною та випадком (Сейко, Коляденко, 2011: 3).

Групово соціальна робота – це соціальна робота в умовах, коли невелика група осіб із близькими інтересами та спільними проблемами регулярно збирається і включається в діяльність для досягнення позитивно орієнтованих цілей (Сейко, Коляденко, 2011: 71).



У нашій країні індивідуальна і групова форми соціальної роботи реалізуються в межах Закону України «Про соціальні послуги». Відповідно до Закону, соціальні послуги – це комплекс заходів із надання допомоги особам, окремим соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати, з метою вирішення їхніх життєвих проблем (URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-15> (дата звернення: 12.01.2019)). Отже, соціальні послуги надаються соціальними службами – підприємствами, установами й організаціями незалежно від форм власності і господарювання, а також громадянами, що надають соціальні послуги особам, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги (URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-15> (дата звернення: 12.01.2019)). Основними формами надання соціальних послуг в Україні є матеріальна допомога та соціальне обслуговування.

Надання соціальних послуг ґрунтується на принципах: адресності й індивідуального підходу (актуально в сучасних умовах), гуманності, доступності, відкритості, комплексності, добровільності, законності, справедливості тощо.

Основними засадами надання соціальних послуг, згідно із Законом, є сприяння особам, які опинилися в складних життєвих обставинах, попередження таких обставин та створення умов для самостійного вирішення такими особами власних проблем.

На сучасному етапі розвитку суспільства існують різні класифікації моделей групової соціальної роботи (зміна поведінки, групи спільної діяльності, самокеровані групи та групи соціальні, освітні групи й ін.).

Малькольм Пейн у своїй праці «Соціальна робота: сучасна теорія» виділяє цілу низку теорій, а саме: загальну, еkleктичну, традиційну, гуманістичну, соціально орієнтовану, кризової соціалізації, поведінкових змін, лікувальну, середовищну, психотерапевтичну, лікувальну тощо (Пейн, 2007: 59)].

Сьогодні поширені три підходи в груповій соціальній роботі, а саме:

1. Лікувальна модель, згідно з якою група є сукупністю індивідів, які мають проблеми в соціальному функціонуванні, створена для роботи з поведінковими порушеннями.

2. Модель взаємодопомоги, пов'язана із взаємною підтримкою членів групи, які нарівні зі спеціалістом беруть участь у розробленні програми соціальної роботи.

Соціально орієнтована модель, основною метою якої є робота в малих соціаль-

них групах, з молоддю щодо освіти та суспільного самоврядування (Пейн, 2007).

Також однією із популярних на даному етапі розвитку суспільства є модель потенційного групового середовища, за допомогою якої клієнт відновлює свої соціальні ролі через встановлення контакту з потенційною системою підтримки, яка його оточує. Робота в групах розрахована на особистісне зростання клієнтів (Пейн, 2007).

Згідно з лікувальною моделлю, соціальні послуги в Україні надаються людям похилого віку, біженцями, вимушеним переселенцям, людям з обмеженими функціональними можливостями, особливими потребами, з девіантною поведінкою, людям, які зазнали насилля в сім'ї. З даними категоріями клієнтів соціальне обслуговування здійснюється за місцем проживання особи, у стаціонарних установах та закладах, реабілітаційних центрах, в установах та закладах денного, тимчасового або постійного перебування тощо.

Що стосується моделі взаємодопомоги, то в нашій країні це – надання соціальних послуг особам з алкогольною та наркотичною залежністю, тим, які відбули покарання в місцях позбавлення волі, та особам, які зазнали насилля в сім'ї.

Відповідно до соціально орієнтованої моделі, соціальна робота здійснюється щодо освіти, суспільного самоврядування, вирішення ґендерних проблем, проблем біженців та внутрішніх переселенців, подолання насилля в сім'ї, організації волонтерського руху.

Сфера надання соціальних послуг в Україні складається з державного та недержавного секторів, а саме:

– заклади державного сектора, які перебувають у державній власності, управління якими здійснюється центральними органами виконавчої влади;

– заклади й установи комунальної власності, які підпорядковані органам місцевого самоврядування;

– заклади й установи недержавного сектора (громадські, благодійні, релігійні організації та фізичні особи) (URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-15> (дата звернення: 12.01.2019)).

У Європі та й у всьому світі робота в групах передбачає мультидисциплінарний підхід, зосередження на роботі груп самопомоги та самоуправління. З погляду прагматичного підходу вважається, що перебування в групі людей з однаковими проблемами корисне та продуктивне, бо вони можуть допомогти один одному.

В Україні, як і на світовому рівні, робота в малих соціальних групах зазнає постій-



них змін щодо використання численних методів роботи. Тому багато заходів, проектів проводиться на макрорівні, що підтверджується основними принципами теорій активізації та захисту інтересів клієнтів, а також із впливом соціальних мереж, інтернету взагалі. Усе це підтверджується особливістю системної теорії в соціальній роботі, а саме розвитком системи організації та соціального обслуговування населення.

У Європі значна увага приділяється управлінській діяльності соціальними закладами як окремій сфері. У Сполучених Штатах Америки управління є або окремим елементом, або окремою функцією соціальної роботи. На сьогодні в Україні управління є теж однією із функцій соціальної роботи, оскільки у вищих навчальних закладах немає окремої спеціальності, яка стосується безпосередньо управління закладами соціальної сфери, є лише окремі дисципліни, які викладаються в межах напряму підготовки фахівців соціальної роботи.

Малькольм Пейн у своєму дослідженні розглядає моделі роботи в малих соціальних групах та на макрорівні (теорії з рекомендаціями таких авторів, як Ф. Тейлор, Дж. Робертс, Поппл, К. Бругман) (Пейн, 2007: 61), як-от:

1. Розвиток мікросоціального середовища – організація груп із метою їх участі в розвитку служб та послуг населенню.

2. Соціальні дії – безпосередні дії на місцевому рівні, спрямовані на зміну державної або офіційної політики, програм та позиції груп, які наділені владою.

3. Організація мікросоціального середовища – сприяння розвитку соціальних мереж, громадських організацій із метою досягнення більш тісної та ефективної взаємодії, а також їхньої участі в процесах надання соціальних послуг.

4. Планування на рівні мікросоціального середовища – участь у плануванні послуг населенню, аналіз соціальних проблем та цілей соціальної політики, оцінка послуг і програм.

5. Утворення малих соціальних груп (Поппл) – участь у розвитку нових освітніх можливостей для депривованих груп.

6. Робота з малими соціальними групами феміністичного напряму (Поппл) – підвищення рівня благоустрою жінок, критика та зміни гендерної нерівності, заохочення жіночої участі в ухваленні політичних рішень та обговорення соціальних питань.

7. Робота з малими соціальними групами антирасистського спрямування – критика расизму, заохочення представни-

ків різних рас до розроблення соціальної політики.

8. Адміністрування соціальної роботи, управління розвитком (К. Бругман) – діяльність, спрямована на підвищення ефективності роботи соціальних служб та їхньої відповідності потребам клієнтів (Пейн, 2007: 161).

Із цих рекомендацій зрозуміло, що робота в малих соціальних групах має практичний вихід, заснований на теоретичних знаннях. Соціальні працівники часто використовують це у своїй роботі, в Україні також.

У світі однією із визнаних теорій є сімейна терапія (Дж. Робертс і Ні, Тернер). В Україні це зазвичай індивідуальна робота із сім'єю, тобто з дитиною і батьками окремо та разом із всією родиною. Така робота є мультидисциплінарною, бо соціальний працівник сам зазвичай не може вирішити проблему, тому необхідне залучення інших фахівців, а саме: медичних працівників, психологів, юристів та інших. У країнах Європи основне місце в роботі із сім'єю належить соціальній педагогіці, яка є частиною теорії соціальної роботи. В Україні з дітьми, сім'ями групи ризику теж в основному працюють соціальні педагоги в дошкільних, шкільних, позашкільних закладах, соціальних службах.

Згідно із Законом України «Про охорону дитинства», головним завданням у нашій країні є проживання й виховання дитини в рідній сім'ї. Цей Закон визначає «охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет, що має велике значення для забезпечення національної безпеки України, ефективності внутрішньої політики держави, і з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист, всебічний розвиток та виховання в сімейному оточенні встановлює основні засади державної політики у цій сфері, що ґрунтуються на забезпеченні найкращих інтересів дитини» (URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (дата звернення: 12.01.2019)).

Соціальний захист у нашій державі гарантований різним категоріям дітей і сімей, а саме: дітям-сиротам; дітям, позбавленим батьківського піклування; дітям, з якими жорстоко поводяться (фізичне, сексуальне, психологічне, екологічне насильство над дитиною, зокрема домашнє насильство, переміщення, експлуатація дитини); дітям, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів; дітям, які перебувають у складних життєвих обставинах;



дітям, розлученим із сім'єю; безпритульним дітям; дітям-інвалідам; дітям-біженцям; дітям, які потребують додаткового захисту; дітям, які потребують тимчасового захисту; неповним сім'ям; багатодітним сім'ям; прийомним сім'ям; дитячим будинкам сімейного типу; дітям, яким дозволено контактувати з батьками та родичами, які з ними не проживають (URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (дата звернення: 12.01.2019)).

Держава бере на себе відповідальність щодо захисту зазначених категорій дітей та сімей.

Отже, соціальна робота має охоплювати всі групи клієнтів (як дорослих, так і дітей), ураховуючи законодавство України та наукову складову в даному напрямі.

Висновки з проведеного дослідження.

Отже, українським науковцям варто враховувати, аналізувати різноманітні теорії щодо реформування власної моделі стратегії розвитку соціальної роботи. Теоретичні тенденції соціальної роботи мають відображати їх практичний вихід у сучасних умовах. Це поєднання має підтверджуватись соціальною взаємодією в сучасних умовах розвитку суспільства та є підставою для майбутніх досліджень у даному напрямі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Пейн М. Социальная работа: современная теория : учебное пособие / под ред. Дж. Камплинга ; пер. с англ. О. Бойко (гл. гл.1–11) и Б. Мотенко (гл. гл. 12–14) ; науч. ред. русс. текста И. Наместникова. Москва : Издательский центр «Академия», 2007. 400 с.
2. Сейко Н. Коляденко С. Соціальна педагогіка: категорії і поняття : словник. Житомир : ЖДУ, 2011. 71 с.
3. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / за заг. ред. І. Звереві. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 336 с.
4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (дата звернення: 12.01.2019).
5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-15> (дата звернення: 12.01.2019).

REFERENCES:

1. Pein M. (2007) Sotsyalnaia rabota: sovremennaia teoriia : uchebnoe posobyie [Social work: modern theory: study guide] Moskva : Yzdatelskyi tsentr «Akademyia» [in Russian].
2. Seiko N. Koliadenko S. (2011) Sotsialna pedahohika: katehorii i poniattia : slovnyk. [Social pedagogic: category and understanding: vocabulary] Zhytomyr : ZhDU [in Ukrainian].
3. Sotsialna pedahohika: mala entsyklopediia / za zah. red. I. Zvierievoi (2008) [Social pedagogy: small encyclopedia / per comp. edit I. Zvereva] Kyiv : Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].
4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (data zvernennia: 12.01.2019) [in Ukrainian].
5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-15> (data zvernennia: 12.01.2019) [in Ukrainian].